

ГЕОМОРФОЛОГІЯ (від *гео...* і *морфологія*) — наука про форми рельєфу поверхні Землі. Г. вивчає походження, будову, історію розвитку, динам. стан, закономірності просторової організації рельєфу, а також ендо-, екзо- та антропогенні рельєфоутворюючі процеси. Належить до геол.-геогр. наук у системі наук про Землю. Розрізняють Г. теор., регіонал., планетарну, експерим. та прикладну. Осн. завдання теор. Г.: вивчення рельєфу як наслідку взаємодії внутр. та зовн. процесів; дослідження заг. законів походження й розвитку рельєфу; розроблення методол. і теор. основ Г.; матем. обґрунтування процесів морфогенезу; геоморфол. картографування; вивчення зовн. особливостей будови рельєфу (морфографія, морфометрія, морфологія), його динаміки (геоморфодинаміка, еволюція), походження (ендо-, екзо- й антропогенні процеси). Регіонал. Г. досліджує проблеми геоморфол. районування; вивчає зв'язки між різними типами й формами рельєфу, особливості поширення рельєфу різного походження, історію (етапність, ритмічність, циклічність) розвитку рельєфу того чи ін. регіону тощо. Планетарна Г. вивчає форму Землі в цілому, найбільші форми рельєфу, їх походження та розвиток. З нагромадженням знань про космос з'явилися перші узагальнення про рельєф Місяця та планет Сонячної системи, зокрема Меркурія, Венери, Марса. Осн. напрямками дослідж. експерим. Г. є лабораторне моделювання природ. рельєфоутворююч. процесів з метою виявлення закономірностей виникнення та динаміки тих чи ін. форм рельєфу, а також вивчення впливу різних факторів у процесі геоморфогенезу. Крім лаборатор. моделювання, у Г. широко використовують картогр. та матем. моделювання.

Прикладна Г. займається вивченням рельєфу для вирішення низки інж., екол. та ін. проблем.

Вчення про рельєф виникло у 18 ст. У 2-й пол. 19 ст. Г. оформилася як наука про рельєф Землі. Ґрунт. дослідж. рельєфу України проведено наприкінці 19 — на поч. 20 ст. (М. Соколов, В. Чирвинський, П. Тутковський, Д. Соболев, М. Дмитрієв та ін.). У 30-х рр. 20 ст. значну увагу приділено геоморфол. картографуванню, складено перші геоморфол. карти окремих р-нів України. У післявоєн. період проведено дослідж. морфоструктур і морфоскульптур, вивчено роль неотектоніки у формуванні рельєфу. Значний внесок у розвиток Г. в Україні зробили вчені В. Бондарчук, М. Веклич, М. Волков, В. Галицький, К. Геренчук, П. Заморій, П. Ковальов, І. Ковальчук, Ю. Кошик, О. Маринич, В. Палієнко, С. Проходський, С. Рудницький, І. Рослий, І. Соколовський, П. Гожик, П. Цись, І. Черваньов та ін.

Наукові дослідження з Г. проводять в Інституті географії НАНУ, Інституті геол. наук НАНУ, на геогр. ф-тах Київ., Львів., Харків., Одес. і Таврій. університетів, а також у наук. закладах геол. профілю. В Україні однією з перших сформувалася наук. геоморф. школа В. Бондарчука.

Рекомендована література

1. Бондарчук В. Г. Основы геоморфологии. Москва, 1949;
2. Цись П. М. Геоморфологія УРСР. Л., 1962;
3. Соколовський І. Л. Закономірності розвитку рельєфу України. К., 1973;
4. Маринич О. М. Українська геоморфологічна школа академіка В. Г. Бондарчука // ГЖ. 1997. №1-2.

В. П. Палієнко

Бібліографічний опис:

Геоморфологія / В. П. Палієнко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-29143>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).